

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЯ ТА МЕДИЦИНА В СУЧАСНУ ДОБУ

матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

11 – 12 червня 2025 р.

УДК 2+61] (062)

Р 36

Філософія, релігія та медицина в сучасну добу: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). – К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП “Видавництво “Фенікс””, 2025. – 332 с.

ISBN 978-617-8310-48-6

Редакційна колегія:

Кучин Юрій Леонідович – ректор НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Науменко Олександр Миколайович – перший проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Земсков Сергій Володимирович – проректор з наукової роботи та інновацій НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Скрипник Рімма Леонідівна – проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та європейської інтеграції НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Саган Олександр Назарович – завідувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, професор.

Відповідальні редактори:

Васильєва Ірина Василівна – завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Шевченко Сергій Леонідович – професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця.

Рецензенти:

Гаврилюк Тетяна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Сторожук Світлана Володимирівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Затверджено до друку Вченою радою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (протокол № 10 від 19 червня 2025 р.)

ISBN 978-617-8310-48-6

© НМУ ім. О. О. Богомольця, 2025

Історія розвитку медицини свідчить про те, що філософія є не лише інструментом для осмислення світу, а й фундаментом для практичного застосування медичних знань. Завдяки філософському баченню лікар може осягнути глибину взаємозв'язків між тілом і душою пацієнта, направляючи його до повноцінного одужання.

Таким чином, філософія не змінює світ, втім змінює людей і їхній світогляд. Вона спонукає їх реформувати все навкруги, дозволяє людству прямо дивитися у світ без бар'єрів і перешкод, що незмінно провокує його зміни через творчу діяльність.

Література:

1. Ступак Ф. Я. Історія медицини: підручник [Видання 2-ге, випр. і доповн.]. – Київ: Книга-плюс, 2016. – 176 с.
2. Полушкін П. М. Посібник до вивчення курсу “Історія медицини”. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2016. – 242 с.
3. Філософія: підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків: Право, 2013. – 432 с.
4. Філософія гуманітарних наук: актуальність і перспективи розвитку: матер. наук. конф., 5 - 6 жовтня 2006 р.; м. Чернівці / МОН України, Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Рута, 2006. – 264 с.

Ренкас М. В.,

НМУ імені О. О. Богомольця,
margoreka217@gmail.com

Науковий керівник:

к. філос. н., доц. Величко О. Б.,
доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини
НМУ імені О. О. Богомольця

РЕПРЕСІЇ В МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ СПІЛЬНОТИ ВІД 1930 Р.: МАЛОВІДОМІ ІМЕНА АБО Ж ВІДНОВЛЕННЯ СПАПЛЮЖЕНОЇ ПАМ'ЯТІ

Щорічна і вже сьома Міжнародна науково-практична конференція, яка організована і проводиться на базі кафедри філософії, біоетики та історії медицини нашого Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, присвячена пам'яті свт. Луки (Валентина Феліксівича Войно-Ясенецького), який став взірцем морально досконалої людини у той час, коли за молитву розстрілювали, а за щирість ув'язнювали. Світлий образ Архієпископа Луки став оберегом народу у найтрагічніші часи. У другій половині 1930-х років Радянський Союз охопила хвиля масових репресій, відома як “Великий терор”. Тоталітарна система, керована сталінським режимом, вбачала загрозу навіть у тих, хто присвятив себе збереженню життя

– медиках та науковцях. Медицина, як заповідник гуманності та людських цінностей, виявилася під особливим прицілом. У такій атмосфері страху лікарі стояли перед складним вибором – мовчки підкоритися системі чи чинити опір, ризикуючи життям. Пам'ять про репресованих медиків є не лише даниною поваги, а й необхідною частиною історичного самопізнання [6]. На фронті захисту медицини від тоталітарної системи Войно-Ясенецький не був самотнім, пліч-о-пліч з ним чинив спротив машині комунізму цвіт української медицини. Проте, багато хто з-поміж них не встояв, багато хто з-поміж них був стертий з історичної пам'яті української наукової спільноти назавжди, але шанобливу пам'ять про них маємо повертати та зберігати.

Масштаби переслідувань представників наукової спільноти підтверджують статистичні дослідження: 1937 рік став роком зламу для української науки. Молоді вчені, які мали підстави здійснити проривні відкриття в медицині, загинули або були змушені покинути країну. Дослідження Олексія Болдирева, Ксенії Гулак, Олексія Ігнатенко й Ольги Василенко даних вчених, які працювали в УАН, заснованій урядом Павла Скоропадського, демонструють драматичні показники кількості смертей серед науковців усіх вікових категорій і передовсім у 1937 році. Однією із жертв тих репресій є видатний біолог Борис Балінський, який ще у юності під керівництвом Івана Шмальгаузена здійснив унікальний експеримент з вирощування п'ятої кінцівки у тритона. Його науковий шлях був зруйнований репресіями, арештом дружини, і лише за кордоном він зміг продовжити працювати – став автором фундаментального підручника з ембріології, який світ визнав, а СРСР – залишив у тіні [3]. Геніальний киянин, який знайшов місце для розкриття свого генія лише у Африці, покинувши рідний Київ. Ще донедавна прізвище Балінського знали лише окремі дослідники – це прямий наслідок глибокого коріння пропаганди радянщини, що десятиліттями отруює нашу свідомість.

Іншим прикладом наукової жертви режиму є Володимир Правдич-Немінський, перший у світі, хто зафіксував електричну активність мозку. Фундаментальне дослідження людського організму, яким не ніколи не скористалися люди, заради яких Правдич-Немінський присвятив своє життя науці [2]. Його відкриття, яке нині відоме як електроенцефалографія, стало основою для діагностики неврологічних хвороб. Однак через політичні переслідування його заслуги залишились у тіні, а наукове визнання отримав німецький вчений, який провів аналогічне дослідження пізніше. Немінський був не лише новатором, але також здійснював оновлення українського наукової бази знань відповідно до загальноєвропейських стандартів. Завдяки його зусиллям вітчизняна наукова спільнота не зупинилася у своєму розвитку і не відставала від світової наукової спільноти попри ті перепони, які мала.

Репресії мали показову форму. Прикладом тому може слугувати “Справа лікарів”, коли понад 50 українських медиків були звинувачені у вигаданих злочинах. Професори Марко Нещадименко, Микола Вашетко, Олексій Кронтовський та інші зазнали катувань і були змушені підписувати абсурдні зізнання. Це були не просто особисті трагедії – це була спроба викоринити незалежне мислення в медицині. Під гаслом гучного процесу проти “антирадянського правотроїцького блоку” 1938 року в Москві почалася

перша справа “лікарів-вбивць”. Тоді було арештовано вихованця медичного факультету Харківського університету Д. Плетньова, який був одним з багатьох лікарів, які працювали у закладах медичного обслуговування партійного керівництва та були арештовані за антирадянську діяльність. Перша справа “лікарів-вбивць” стала репетицією перед масовішою другою “Справою лікарів”, яка відбулася в 1953 р.

Особливо трагічною є доля Володимира Удовенка – лікаря-гігієніста, викладача, реформатора медичної освіти. За свій короткий час на посаді завідувача кафедри гігієни Київського медичного інституту він встиг запровадити практичні, семінарські та лабораторні заняття з дисципліни, яку викладав. Не лише як керівник, а й гідна людина від був непересічною особистістю: замість роботи у столиці, він обирає роботу у Бердичівському повіті, щоб бути ближче до тих, хто найбільше потребував організованої вакцинації. Він не підтримував радянську владу, однак свідомо продовжував працювати, щоб не зашкодити справі охорони здоров'я. У 1930 році його було засуджено до восьми років ув'язнення за те, що за матеріалами сфабрикованого слідства його було визнано членом міфічної революційної організації. Це була класична радянська схема для усунення небажаних кадрів від роботи. Безпідставне покарання Володимир Удовенко відбував в одному з найсуворіших північних таборів ГУЛАГу – у горезвісних Соловках. Після багаторічного забуття його ім'я було реабілітоване лише в незалежній Україні.

Не менш масштабною була кампанія проти генетиків, яку очолив Трохим Лисенко. Його псевдонаукові ідеї стали основою для тотального знищення розквітаючої української класичної генетики. Трохим Лисенко став уособленням того, як деградує наука в тоталітарній державі, коли на керівні посади по кістках конкурентів проходять псевдонауковці, що збирають навколо себе некомпетентних, але гучних і відданих партійній ідеології людей. Репресували та знищували видатних біологів, зокрема Миколу Вавилова, який доклав неабияких зусиль для становлення цієї науки. Колекції рослин, які могли б бути основою для сучасної селекції, були знищені. Доноси, цькування, моральне і фізичне знищення стали буденністю. Українські дослідження з генетики, які тільки почали набирати нових обертів, насильно припиняють та завершують плідний період для молододі науки. Починається сумна доба для генетики. На теперішньому етапі питання полягає у тому, які наслідки мала лисенківщина для сучасної української науки, оскільки багато послідовників Лисенка виховали власне покоління ненависників генетики. Генетику вивчають лише як розділ медичної біології на початку першого курсу, що часто відповідає не більше ніж чотирьом практичним заняттям – це складає менше третини того часу, який закордоном приділяють вивченню аналогічним темам. Питання полягає у тому, чи стала така розбіжність прямим наслідком кампанії Трохима Лисенка.

А завершальним акордом ідеологічного тиску стала так звана “Павловська сесія”, коли патофізіологів публічно принижували, а цілу школу академіка Богомольця оголосили ворожою. Нервізм Павлова витісняв будь-які нові течії у науці, він виходив за межі науки та линув у серце комуністичних

маніфестів, які ніколи не приймали ідеї зв'язку між дегенерацією сполучної тканини та процесом старіння, над яким працювала патофізіологічна школа О.О. Богомольця. Репресії не завжди мали вигляд арештів чи розстрілів — часто це був психологічний тиск, виключення з академічного середовища, примусове каяття, яке знищило особистість зсередини. Ворогами вирішили оголосити мертвого Олександра Богомольця, його інститути й послідовників: онколога Ростислава Кавецького, ендокринолога Василя Комісаренка, геронтолога Миколу Гарєва тощо. Теорії Павлова були суто виправданням для звинувачень, навіть справжнього учня Павлова, Макса Губерґріца, було розкритиковано. Євреї з Сумщини був чи не останнім, хто читав лекції в медінституті українською, уже тоді це було смертельно небезпечним, тому позбавитись його вирішили через “Павловську сесію”.

Отже, медична наука в 1930-х роках зазнала нищівного удару. Замість прогресу — замовчування. Замість життя — страх і зрада. Імена цих науковців мають бути повернуті з історичного забуття, бо пам'ять — це єдиний захист від повторення трагедії.

Література:

1. Національна академія наук України. – URL: <https://old.nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=11262>
2. Болдирев О. (2021), Перша ЕЕГ та боротьба за нейронауку: хто такий Володимир Правдич-Немінський. –URL:<https://www.kunsht.com.ua/articles/persha-eeeg-ta-borotba-za-nejronauku-xto-takij-volodimir-pravdich-neminskij>
3. Болдирев О. (2021), Витертий з історії: хто такий Борис Балінський. – URL: <https://kunsht.com.ua/articles/13628-2>
4. Аграрне інформаційне агентство “Agravery”. – URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/zabuta-genetika-comu-ukraina-nemae-svoih-sortiv-roslin> -
5. Штоґрін І. (2024), Дослідники: мільйони людей стали жертвами комуністичних репресій в Україні від 1919 по 1991 рік. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/den-pamyati-gertv-represi%D0%BD/30616759.html> - Радіо Свобода
6. Струк О. (2024), Тіні забутих учених. “Це просто нескінченний об'єм досліджень, який треба провести, і бажано на вчора”. – URL: https://lb.ua/society/2024/05/30/615697_tini_zabutih_uchenih_tse_prosto.html